

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Study design/
Zaplanowanie badań
B. Data collection/
Zebranie danych
C. Statistical analysis/
Analiza statystyczna
D. Data interpretation/
Interpretacja danych/
E. Manuscript preparation/
Przygotowanie tekstu
F. Literature search/
Opracowanie
piśmiennictwa
G. Funds collection/
Pozyskanie funduszy

**AGRICULTURE LOANS IN COOPERATIVE BANKS
OF THE PODLASKIE VOIVODESHIP**

**KREDYTY DLA ROLNICTWA W BANKACH SPÓŁDZIELCZYCH
WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO**

Krzysztof Łukaszuk^{1(A,B,C,D,E,F)}

¹Novum Sp. z o.o., Poland
Bank Spółdzielczy w Ełku, Poland

Łukaszuk, K. (2020). Agriculture loans in cooperative banks of the Podlaskie Voivodeship/ Kredyty dla rolnictwa w Bankach Spółdzielczych województwa podlaskiego. *Economic and Regional Studies*, 13(4), 473-489. <https://doi.org/10.2478/ers-2020-0035>

ORIGINAL ARTICLE

JEL code: R11, Q1, G21

Submitted:
July 2020

Accepted:
September 2020

Tables: 5
Figures: 3
References: 32

ORYGINALNY ARTYKUŁ
NAUKOWY

Klasyfikacja JEL: R11, Q1,
G21

Zgłoszony:
lipiec 2020

Zaakceptowany:
wrzesień 2020

Tabele: 5
Rysunki: 3
Literatura: 32

Summary

Subject and purpose of work: Running an agricultural activity requires acquiring funds necessary for its functioning and proper development. The most classic examples of financing agricultural activity include all kinds of bank loans used by farmers for the purchase of agricultural land, construction and modernization of buildings, the purchase of machinery and equipment, as well as the establishment of perennial plantations or the purchase of a herd. The aim of the study is to present the possibilities of financing agricultural activity by cooperative banks in the Podlaskie Voivodeship.

Materials and methods: The study used the method of observation and analysis of banking materials. The source of information was the data of cooperative banks, the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture and the Central Statistical Office.

Results: Over the centuries, cooperative banks have developed techniques, methods and practices in the field of agricultural lending. They have somehow specialized in this area and offer farmers a full range of commercial loans. They have also actively participated in the redistribution of funds under the implementation of the EU Common Agricultural Policy. for many years. Currently operating farms have access to many forms of financing (the most developed and available in banks, however, are loans) depending on their financial needs or planned investments.

Conclusions: Among many forms of foreign capital in agriculture, it is preferential loans that play a significant role as a stimulus to improve farm activities. Granting loans by cooperative banks is one of the basic tasks in their operations. Bank loans play an important role in changes taking place in agriculture. They generally do not violate the principles of market economy and financing rules, provided that the financial and credit policy takes into account the needs and limitations resulting from the current and forecast economic situation of farms.

Keywords: preferential loans, farms, cooperative banks, offer, the Podlaskie Voivodeship, financing

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Prowadzenie działalności rolniczej wymaga pozyskiwania środków finansowych niezbędnych do jej funkcjonowania oraz prawidłowego rozwoju. Najbardziej klasycznym przykładem finansowania działalności rolniczej są wszelkiego rodzaju kredyty bankowe, wykorzystywane przez rolników na zakup użytków rolnych, budowę i modernizację budynków, zakup maszyn i urządzeń, a także zakładanie plantacji wieloletnich czy zakup stada. Celem opracowania jest przedstawienie możliwości finansowania działalności rolniczej przez banki spółdzielcze w województwie podlaskim.

Materiały i metody: W opracowaniu zastosowano metodę obserwacji i analizy materiałów z zakresu bankowości. Źródłem informacji były dane banków spółdzielczych, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Głównego Urzędu Statystycznego.

Wyniki: Banki spółdzielcze przez stulecia wypracowały techniki, metody i praktyki w zakresie kredytowania rolnictwa. Niejako wyspecjalizowały się w tym zakresie i obecnie oferują rolnikom pełną gamę kredytów komercyjnych, a także od wielu lat czynnie uczestniczą w redystrybucji środków

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: mgr Krzysztof Łukaszuk, Novum Sp. z o.o., Spokojna 9a, 18-400 Łomża, Polska; Bank Spółdzielczy w Ełku, Mickiewicza 15, 19-300 Ełk, Polska; e-mail: krzysztof.lukaszuk@wp.pl

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AgEcon Search; AGRO; Arianta; Baidu Scholar; BazEkon; Cabell's Whitelist; CNKI Scholar; CNPIEC - cnpLINKer; EBSCO Discovery Service; EBSCO-CEEAS; EuroPub; Google Scholar; Index Copernicus ICV 2017-2019: 100,00; J-Gate; KESLI-NDSL; MyScienceWork; Naver Academic; Naviga (Softweco); POL-index; Polish Ministry of Science and Higher Education 2015-2018: 9 points; Primo Central; QOAM; ReadCube; Semantic Scholar; Summon (ProQuest); TDNet; WanFang Data; WorldCat. **Copyright:** © Pope John Paul II State School of Higher Education in Białą Podlaska, Krzysztof Łukaszuk. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

w ramach realizacji Wspólnej Polityki Rolnej UE. Obecnie funkcjonujące gospodarstwa rolne posiadają dostęp do wielu form finansowania (najbardziej rozwiniętą i dostępną w bankach jednak są kredyty) w zależności od bieżących potrzeb finansowych czy planowanych inwestycji.

Wnioski: Wśród wielu form kapitału obcego w rolnictwie istotną rolę odgrywają kredyty preferencyjne, jako bodziec poprawiający funkcjonowanie gospodarstw rolnych. Udzielanie kredytów przez banki spółdzielcze jest jednym z podstawowych zadań w ich działalności. Kredyty spełniają istotną rolę wobec rolnictwa i przemian w nim zachodzących i zwykle nie naruszają zasad gospodarki rynkowej i reguł finansowania pod warunkiem, że polityka finansowo-kredytowa uwzględnia potrzeby oraz ograniczenia wynikające z aktualnej i przewidywanej sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych.

Słowa kluczowe: kredyty preferencyjne, gospodarstwa rolne, bank spółdzielczy, oferta, województwo podlaskie, finansowanie

Introduction

Agricultural activity is carried out in certain natural and economic conditions, defined as highly uncertain. As an element of the economy, an agricultural holding is affected by many economic factors (price level, inflation, availability and price of loans), as well as environmental factors (weather, soil conditions, biological cycles). The effects of decisions and actions taken by a farmer depend on many factors of various nature, which is largely the result of a large discrepancy between the time of making a decision and the period in which the effects of the adopted solutions are revealed. In order to produce a product and obtain income from sales, the farm must first incur costs. Depending on the direction of agricultural production, to a greater or lesser extent, each farm feels the need for incurring significant expenses in a fairly low correlation with the income received (e.g. growing cereals with an annual production cycle and broiler rearing, for which the production cycle lasts from 35 to 42 days) (<https://www.agrofakt.pl/brojlerzy-i-indyki-jakie-koszty-chowu/>, accessed August 11, 2020). Failure to meet the timeliness of expenditures and revenues related to agricultural activity means that in certain periods or situations, financial shortages may turn out to be quite high, and their consequences significant in later periods (the date of sowing material or feeding animals cannot be postponed). For the efficient and uninterrupted operation of the farm, and above all for its development, it is necessary to purchase modern and specialized machinery, equipment, tools, agricultural tractors, fertilizers and plant protection products, fodder, means of transport, seeds and others. Financial resources are also needed to cover the ongoing repairs of equipment and tools or renovation of buildings and rooms. Often, purchases must be made within a certain period of time (e.g. seed before the start of the growing season, fuel before the harvest, repairs before further use). The independent accumulation of internal income on farms is usually insufficient in relation to the modernization and retrofitting of farms, and the selection of the optimal scale size and level of production intensity remains a rather complex issue. Mainly, the inflow of foreign capital in the form of credit supports the flow of internal capital and triggers multiplier effects (Kulawik 2015) enabling the development of the farm, and sometimes also its undisturbed functioning.

Crediting is one of the most important banking activities (Act of August 29, 1997, Banking Law,

Wstęp

Prowadzenie działalności rolniczej odbywa się w określonych warunkach przyrodniczych i ekonomicznych określanych jako wysoce niepewne. Gospodarstwo rolne, będąc elementem gospodarki, podlega oddziaływaniom wielu czynników ekonomicznych (poziom cen, inflacja, dostępność i cena kredytów), jak też przyrodniczych (warunki pogodowe, glebo-we, cykle biologiczne). Skutki decyzji i działań podejmowanych przez rolnika zależą od wielu czynników o różnorodnym charakterze, co w znacznej mierze jest wynikiem dużej rozbieżności między czasem podejmowania decyzji a okresem, w którym ujawniają się skutki przyjętych rozwiązań. Aby wyprodukować produkt i uzyskać przychód ze sprzedaży gospodarstwo rolne musi najpierw ponieść koszty. W zależności od kierunku produkcji rolniczej w mniejszym lub większym stopniu każde gospodarstwo odczuwa konieczność ponoszenia znacznych wydatków w dość niskiej korelacji z otrzymywanymi przychodami (np. uprawa zbóż o rocznym cyklu produkcyjnym i odchów brojlera kurzego, dla którego cykl produkcyjny trwa od 35 do 42 dni) (<https://www.agrofakt.pl/brojlerzy-i-indyki-jakie-koszty-chowu/>, dostęp: 11.08.2020). Niedotrzymanie terminowości wydatków i przychodów związanych z działalnością rolniczą powoduje, że w pewnych okresach lub sytuacjach niedobory finansowe mogą okazać się dość wysokie, a ich konsekwencje znaczące w dalszych okresach (nie można przełożyć terminu siewu materiału czy karmienia zwierząt). Dla sprawnego i nieprzerwanego funkcjonowania gospodarstwa, a przede wszystkim do jego rozwoju, niezbędny jest zakup nowoczesnych i specjalistycznych maszyn, urządzeń, narzędzi, ciągników rolniczych, nawozów i środków ochrony roślin, pasz, środków transportu, materiału siewnego i innych. Środki finansowe potrzebne są także na pokrycie bieżących napraw sprzętu i narzędzi czy remonty budynków i pomieszczeń. Często zakupy muszą być dokonane w określonym przedziale czasowym (np. materiał siewny przed rozpoczęciem okresu wegetacji, paliwo przed rozpoczęciem żniw, naprawy przed dalszym użytkowaniem). Samodzielne akumulowanie dochodów wewnętrznych w gospodarstwach rolnych bywa zwykle niewystarczające w stosunku do modernizacji i wyposażania gospodarstw, a wybór optymalnej wielkości skali i poziomu intensywności produkcji pozostaje zagadnieniem dość złożonym. Głównie dopływ obcego kapitału w postaci kredytu wspomaga strumień kapitału wewnętrznego i wyzwala efekty mnożnikowe (Kulawik 2015) umożliwiające rozwój gospodarstwa, a niekiedy także jego niezakłócone funkcjonowanie.

Journal of Laws of 2019, item 2357, as amended). This instrument is inextricably linked with the risk on both the bank and the borrower's side. In the current economic conditions, a loan is often a necessary element of the economic life of farms, despite the risk for the borrower and the bank. A wide range of lending activities allows for satisfying the financial needs related to agricultural activity - from small amounts of short-term revolving loans on current accounts, through working capital loans (enabling financing of current expenditure necessary to start a new production cycle, granted for periods of up to 3 years), to loans investment (enabling investment, restructuring and modernization of the farm, with credit terms up to several dozen years).

Together with the development of financing agricultural production in Poland, banking cooperatives began to form. Currently, it is one of the oldest forms of cooperative activity with a long and rich tradition of activity and strong connections with the agricultural sector. In the conditions of a market economy for farms, capital is one of the most important elements of further development. Many farmers struggle with periodic financial problems and only using the bank's help enables them to obtain comprehensive support and stabilize the financial liquidity of the farm. Currently, banks offer many lending options, but it is in cooperative banks that the farmer will find the richest offer in this area. Loans addressed to farmers are characterized by attractive price conditions than commercial or consumer loans, and this allows to reduce the costs of external financing. An important role is played by preferential loans, which are bank loans granted on more favorable terms than market conditions, the purpose of which is, inter alia, to support farmers and improve agricultural productivity, provide farmers with an adequate standard of living and reduce the differences between agriculture and other sectors of the national economy. Usually, farmers cannot afford commercial loans and credits offered by banks, mainly due to lack or low creditworthiness. Hence, crediting agriculture and its environment by cooperative banks, especially on the basis of preferential loans, is a very important factor influencing the development of farms towards increasing their efficiency. On the other hand, from the position of cooperative banks, it is an element of fulfilling the mission of these banks and meeting the needs of customers and shareholders.

The aim of the study is to present the offer of cooperative banks in the Podlaskie Voivodeship in the field of financing agricultural activities. The study uses the method of observation and analysis of materials. The source of information was the data of cooperative banks in the voivodeship, the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture and the Central Statistical Office.

Kredytowanie, to jedna z najważniejszych czynności bankowych (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 2019 r. poz. 2357 z późn. zm.). Instrument ten nierozzerwalnie wiąże się z ryzykiem występującym zarówno po stronie banku, jak i po stronie kredytobiorcy. W obecnych warunkach gospodarczych kredyt jest często niezbędnym elementem życia gospodarczego gospodarstw rolnych, pomimo ryzyka występującego dla kredytobiorcy, jak i dla banku. Szeroki zakres działalności kredytowej pozwala na zaspokojenie potrzeb finansowych związanych z prowadzeniem działalności rolniczej – od niewielkich kwot krótkoterminowych kredytów odnawialnych na rachunkach bieżących, poprzez kredyty obrotowe (umożliwiające finansowanie bieżących nakładów niezbędnych do rozpoczęcia nowego cyklu produkcyjnego, udzielane na okresy do 3 lat), do kredytów inwestycyjnych (umożliwiających inwestowanie, restrukturyzację i modernizację gospodarstwa, o terminach kredytowania nawet do kilkudziesięciu lat).

Wraz z rozwojem finansowania produkcji rolniczej na ziemiach polskich zaczęła się formować spółdzielczość bankowa. Obecnie to jedna z najstarszych form spółdzielczości o długiej i bogatej tradycji działalności i silnych powiązaniach z sektorem rolniczym. W warunkach gospodarki rynkowej dla gospodarstw rolnych jednym z najważniejszych elementów dalszego rozwoju jest kapitał. Wielu rolników zmagają się z okresowymi problemami finansowymi i dopiero skorzystanie z pomocy banku umożliwia uzyskanie kompleksowego wsparcia i ustabilizowanie płynności finansowej gospodarstwa. Obecnie banki w swojej ofercie posiadają wiele możliwości kredytowania, jednak to w bankach spółdzielczych rolnik znajdzie najbogatszą ofertę w tym zakresie. Kredyty skierowane do rolników cechują się atrakcyjniejszymi warunkami cenowymi niż kredyty komercyjne czy konsumpcyjne, a to pozwala ograniczyć koszty finansowania zewnętrznego. Istotną rolę odgrywają kredyty preferencyjne, będące kredytami bankowymi, udzielanymi na korzystniejszych warunkach niż warunki rynkowe, których celem jest między innymi wspieranie rolników i poprawa wydajności rolnictwa, zapewnienie rolnikom odpowiedniego standardu życia oraz zmniejszenie różnic między rolnictwem a innymi działami gospodarki narodowej. Zwykle rolnicy nie mogą pozwolić sobie na oferowane przez banki pożyczki i kredyty komercyjne, głównie ze względu na brak lub niską zdolność kredytową. Stąd kredytowanie rolnictwa i jego otoczenia przez banki spółdzielcze, zwłaszcza na zasadzie kredytów preferencyjnych, jest bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na rozwój gospodarstw rolnych w kierunku podwyższenia ich efektywności. Natomiast z pozycji banków spółdzielczych jest to element wypełniania misji tych banków oraz zaspokajania potrzeb klientów i udziałowców.

Celem opracowania jest przedstawienie oferty banków spółdzielczych województwa podlaskiego w zakresie finansowania działalności rolniczej. W opracowaniu zastosowano metodę obserwacji i analizy materiałów. Źródłem informacji były dane banków spółdzielczych w województwie, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Głównego Urzędu Statystycznego.

Agricultural activity in the Podlaskie Voivodeship

Podlaskie Voivodeship is a special region with an unpolluted and attractive natural environment. Compared to other regions of the country, it is distinguished by above-average natural values and the presence of many areas attractive in terms of nature and landscape, slightly changed by human activity, and with a rich market infrastructure and good conditions for the development of agriculture. Located in the north-eastern part of Poland, it covers an area of 20187 km², which is 6.5% of the territory of Poland (6th place in the country). It is adjacent to three voivodeships: Warmińsko-Mazurskie from the north, Mazowieckie from the west and Lubelskie from the south. It borders on Belarus to the east, and Lithuania to the north-east. The administrative division covers 17 poviats (14 land and 3 township poviats: the cities of Białystok, Łomża and Suwałki) and 118 communes and 3,304 villages, 39 towns and 3,803 towns, while the rural settlement network is highly fragmented. The capital of the voivodeship is Białystok (over 297.5 thousand inhabitants). 1,182,677 people live in the voivodeship (Kamińska-Gawryluk 2019), which is 3.2% of the country's population. The population rate is 59 people per 1 km² of the area (Figure 1) and is two times lower than the national average (122 people / km²). At the end of 2019, the urbanization index (Paluchowski 2020) for the Podlaskie Voivodeship was 60.84% and placed it in 8th position in the country (over 461,000 inhabitants lived in the countryside). The value of the indicator for Poland in 2019 was 60.01%, and in European countries 82%.

Działalność rolnicza w województwie podlaskim

Województwo podlaskie jest szczególnym regionem o nieskażonym i atrakcyjnym środowisku naturalnym. Względem pozostałych regionów kraju wyróżnia się ponadprzeciętnymi walorami przyrodniczymi oraz występowaniem wielu obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo, w niewielkim stopniu zmienionych działalnością człowieka, a do tego z bogatą infrastrukturą rynkową i dobrymi warunkami do rozwoju rolnictwa. Położone w północno-wschodniej części Polski zajmuje powierzchnię 20187 km², co stanowi 6,5% powierzchni Polski (6 miejsce w kraju). Sąsiaduje z trzema województwami: warmińsko-mazurskim od północy, mazowieckim od zachodu i lubelskim od południa. Od wschodu graniczy z Białorusią, a od północnego wschodu z Litwą. Podział administracyjny obejmuje 17 powiatów (14 ziemskich i 3 grodzkie: miasta Białystok, Łomża i Suwałki) i 118 gmin oraz 3304 sołectwa, 39 miast i 3803 miejscowości, przy czym wiejska sieć osadnicza charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem. Stolicą województwa jest Białystok (ponad 297,5 tys. mieszkańców). W województwie zamieszkuje 1.182.677 osób (Kamińska-Gawryluk 2019), co stanowi 3,2% ludności kraju. Wskaźnik zaludnienia wynosi 59 osób na 1 km² powierzchni (rysunek 1) i jest dwukrotnie niższy od średniej krajowej (122 osoby/km²). Na koniec 2019 r wskaźnik urbanizacji (Paluchowski 2020) dla województwa podlaskiego wynosił 60,84% i plasował je na 8 pozycji w kraju (na wsi zamieszkiwało ponad 461 tys. mieszkańców). Wartość wskaźnika dla Polski w 2019 roku wyniosła 60,01%, a w krajach Europy 82%.

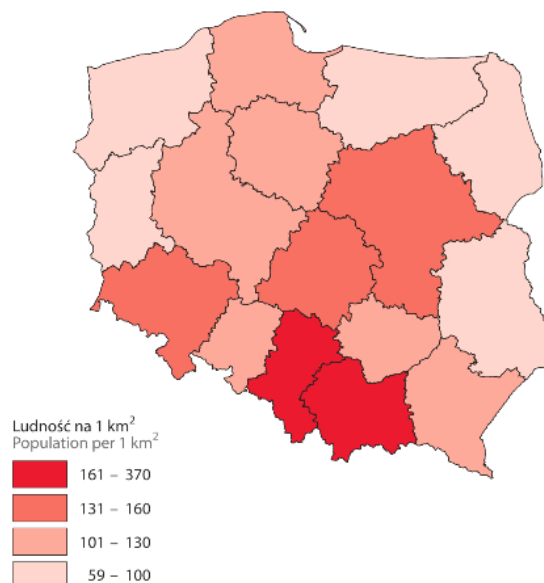

Figure 1. Population density in Poland in 2019

Rysunek 1. Gęstość zaludnienia w Polsce w 2019 r.

Source: Kamińska-Gawryluk E., Rogalińska D. (eds.) (2019). *Statistical Atlas of Podlaskie Voivodeship*. Białystok: Statistical Publishing House of the Central Statistical Office.

Źródło: Kamińska-Gawryluk E., Rogalińska D. (red.) (2019). *Atlas statystyczny województwa podlaskiego*. Białystok: Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS.

In terms of terrain, Podlaskie Voivodeship is one of the typical lowland regions of Poland, it is characterized by low resources of natural resources and their low diversity, and at the same time it does not have deposits that are important for the national economy, especially of the nature of energy resources. Taking into account the valuation classes, which assess the quality of soils in terms of their utility value, the highest percentage in the voivodeship (Kowalczyk 2014) is occupied by soils of IV (46.0%) and V valuation class (29.6%). Class III soils cover only 6.9% of the total agricultural area of the voivodeship. The most valuable soils of classes I and II occur sporadically – 54 ha in total. Compared to the average conditions in Poland, the quality of agricultural land in the region is much worse (Biesiacki, Kuś, Madej 2013). The soils in groups I – IV constitute 65.9% of the area of agricultural land in the country, while in the Podlaskie Voivodeship they occupy only 52.9%.

In Podlaskie Voivodeship at the end of 2019, there were (Łączyński 2020) 77,913 farms, including 77,821 individual farms (99.88%). Compared to the previous year, the number of farms decreased by 5.3%, while the area of agricultural land in these farms increased by 0.8% (Kamińska-Gawryluk 2019). This is the effect of the ongoing concentration of farms and it is in line with the trend already observed in most member states of the European Community.

An average Polish farm (http://www.sadyogrody.pl/z_innej_skrzynki/141/polskie_gospodarstwa_w_wiekszosci_sa_male_i_rozdrobnione,13384.html, accessed: 07/24/2019) has slightly over 10 hectares (Table 1), but remains smaller than its counterparts in Europe Western (Poczta 2013). Small and medium-sized farms prevail in the total number of farms running agricultural activity in Poland (1,405.7 thousand). Small farms with an area of 1–10 ha of agricultural land account for over 73% of the total number of farms and use nearly 28% of the agricultural land area. Farms in the Podlaskie voivodeship, in terms of the average size of agricultural land, are on the 8th position in the country (Table 1), slightly exceeding the national average (however, they constitute e.g. about 40% of the average size of agricultural land in the West Pomeranian Voivodeship).

Small farms are easier to manage, but at the same time have problems with economic viability. The shape of agriculture, the main branch of the economy of Podlaskie Voivodeship, is influenced by the geographical location (<https://www.arimr.gov.pl/o-arimr/oddzialy-regionalne/podlaski-or10/rolnictwo-w-wojewodztwo-podlaskim.html>, access: 01/09/2019).

The total area of farmland in Podlaskie Voivodeship in June 2018 amounted to 1,235.8 thousand ha (Kamińska-Gawryluk 2019). Agricultural land occupied 1,072.7 thousand ha, forests and forest land - 118.1 thousand ha, while the remaining land - 45.1 thousand ha. Due to the harsh climate and poor soils, the index of agricultural production space

Pod względem ukształtowania terenu województwo podlaskie należy do typowo nizinnych regionów Polski, odznacza się niewielkimi zasobami surowców naturalnych i małym ich zróżnicowaniem, a przy tym nie posiada złóż istotnych dla gospodarki krajowej, zwłaszcza o charakterze surowców energetycznych. Biorąc pod uwagę klasy bonitacyjne, które są oceną jakości gleb pod względem ich wartości użytkowej, największy odsetek na terenie województwa (Kowalczyk 2014) zajmują gleby IV (46,0%) i V klasy bonitacyjnej (29,6%). Gleby klasy III obejmują zaledwie 6,9% ogólnej powierzchni użytków rolnych województwa. Najbardziej wartościowe gleby klas I i II występują sporadycznie – łącznie 54 ha (Biesiacki, Kuś, Madej 2013). W porównaniu do przeciętnych warunków w Polsce jakość użytków rolnych regionu jest znacznie gorsza. Gleby w grupie I – IV stanowią w kraju 65,9% areału użytków rolnych, podczas gdy w województwie podlaskim zajmują tylko 52,9%.

Na terenie województwa podlaskiego na koniec 2019 r. funkcjonowało (Łączyński 2020) 77.913 gospodarstw rolnych, w tym w tym 77.821 gospodarstw indywidualnych (99,88%). W porównaniu ze stanem roku poprzedzającego liczba gospodarstw uległa zmniejszeniu o 5,3%, natomiast powierzchnia użytków rolnych w tych gospodarstwach wzrosła o 0,8% (Kamińska-Gawryluk 2019). To efekt utrzymującego się procesu koncentracji gospodarstw rolnych i jest to zgodne z tendencją już zaobserwowaną w większości krajów członkowskich Wspólnoty Europejskiej.

Przeciętne polskie gospodarstwo (http://www.sadyogrody.pl/z_innej_skrzynki/141/polskie_gospodarstwa_w_wiekszosci_sa_male_i_rozdrobnione,13384.html, dostęp: 24.07.2019) posiada nieco ponad 10 ha powierzchni (tabela 1), lecz nadal pozostaje mniejsze od swoich odpowiedników w Europie Zachodniej (Poczta 2013). W ogólnej liczbie gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w Polsce (1.405,7 tys.) przeważają gospodarstwa małe i średnie. Gospodarstwa małe o powierzchni 1–10 ha użytków rolnych stanowią ponad 73% ogólnej liczby gospodarstw i użytkują blisko 28% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa rolne województwa podlaskiego pod względem średniej wielkości użytków rolnych plasują się w skali kraju na 8 pozycji (tabela 1), nieznacznie przekraczając średnią krajową (jednakże stanowią np. około 40% średniej wielkości użytków rolnych gospodarstw województwa zachodniopomorskiego).

Małe gospodarstwa rolne są łatwiejsze do zarządzania, ale jednocześnie mają problemy z ekonomiczną wydolnością. Na kształt rolnictwa, głównej gałęzi gospodarki województwa podlaskiego, decydujący wpływ ma położenie geograficzne (<https://www.arimr.gov.pl/o-arimr/oddzialy-regionalne/podlaski-or10/rolnictwo-w-wojewodztwie-podlaskim.html>, dostęp: 01.09.2019).

Objęcie powierzchni gruntów gospodarstw rolnych w województwie podlaskim w czerwcu 2018 roku wyniosła 1.235,8 tys. ha (Kamińska-Gawryluk 2019). Użytki rolne zajmowały 1.072,7 tys. ha, lasy i grunty leśne – 118,1 tys. ha, zaś pozostałe grunty – 45,1 tys. ha. Surowy klimat i słabe gleby powodują, że wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej plasuje

Table 1. The amount of agricultural land in agricultural holdings in Poland in 2015-2018**Tabela 1.** Wielkość powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w Polsce w latach 2015-2018

Country administrative division (voivodeship)/ Jednostka podziału administracyjnego kraj (województwa)	Average size of agricultural land in a farm (in ha)/ Średnia wielkość użytków rolnych w gospodarstwie rolnym (w ha)			
	2015	2016	2017	2018
małopolskie	3,98	4,02	4,04	4,10
podkarpackie	4,71	4,73	4,77	4,83
świętokrzyskie	5,57	5,63	5,67	5,77
łódzkie	7,62	7,67	7,72	7,84
śląskie	7,42	7,56	7,70	7,85
lubelskie	7,58	7,65	7,73	7,86
mazowieckie	8,52	8,54	8,57	8,68
podlaskie	12,13	12,19	12,27	12,44
wielkopolskie	13,43	13,49	13,56	13,74
kujawsko-pomorskie	15,40	15,51	15,77	16,14
dolnośląskie	16,21	16,30	16,46	16,72
opolskie	18,21	18,30	18,51	18,69
pomorskie	19,02	19,09	19,16	19,42
lubuskie	20,94	21,14	21,18	21,52
warmińsko-mazurskie	22,76	22,7	22,79	23,05
zachodniopomorskie	30,00	30,20	30,35	30,78
country/ kraj	10,49	10,56	10,65	10,81

Source: Own study based on ARiMR data (<https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/srednia-powierzchnia-gospodarstwa.html>, access date: 10/05/2020).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR (<https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/srednia-powierzchnia-gospodarstwa.html>, data dostępu: 10.05.2020).

valorization ranks Podlaskie Voivodeship last in the country (the shortest growing season in Poland, record temperature drops, low soil valuation class and its stone stony and periodical water deficits). Such environmental conditions directly influence farmers' decisions about the choice of production directions most appropriate to external conditions. Podlaskie voivodeship has the highest percentage of grassland among all voivodeships of the country (almost 20% of the area), which encourages the development of dairy and beef cattle farming (Podlaskie has the largest stock of cattle in Poland - per 100 ha of agricultural land), and the average herd size in 2018 amounted to 93.9 items with the national average of 42.2 items (Łączyński, Domaszewicz 2019). In terms of milk procurement, Podlaskie Voivodeship, together with Mazowieckie Voivodeship, ranks first in the country (these regions receive about 40% of the total production in the country, including Podlaskie Voivodeship 20%). As in previous years, the following voivodeships had the largest share in the domestic cattle population in 2018: Mazowieckie - 19.0%, Wielkopolskie - 16.7% and Podlaskie - 16.3% (Łączyński, 2019).

Types of loans granted by cooperative banks in Podlaskie Voivodeship

The loan plays an important role in controlling the agricultural economy. It is a peculiar economic relationship resulting from the withdrawal by one

województwo podlaskie na ostatnim miejscu w kraju (najkrótszy okres wegetacji w Polsce, rekordowe spadki temperatur, niska klasa bonitacyjna gleb i ich zakamienienie oraz okresowe deficyty wody). Takie uwarunkowania środowiskowe bezpośrednio wpływają na decyzje rolników o wyborze kierunków produkcji najbardziej odpowiednich do warunków zewnętrznych. Województwo podlaskie posiada największy odsetek użytków zielonych spośród wszystkich województw kraju (prawie 20% powierzchni), co skłania do rozwoju chowu bydła mlecznego i mięsnego (podlaskie posiada największą obsadę bydła w Polsce - na 100 ha użytków rolnych), a średnia wielkość stada w roku 2018 wyniosła 93,9 szt. przy średniej krajowej 42,2 sztuki (Łączyński, Domaszewicz 2019). Pod względem skupu mleka województwo podlaskie wraz z mazowieckim zajmuje pierwsze miejsce w kraju (regiony te odbierają około 40% ogólnej produkcji w kraju, w tym województwo podlaskie 20%). Podobnie jak w latach poprzednich, największy udział w 2018 roku w krajowym pogłowie bydła miały województwa: mazowieckie - 19,0%, wielkopolskie - 16,7% i podlaskie - 16,3% (Łączyński, 2019).

Rodzaje kredytów udzielanych przez banki spółdzielcze w województwie podlaskim

Kredyt pełni istotną rolę w sterowaniu gospodarką rolną. To swoisty stosunek ekonomiczny wynikający z odstąpienia przez jedną ze stron (wierzyciela) dru-

of the parties (the creditor) to the other party (the debtor) of a certain value in money or goods under the conditions of returning the equivalent within a fixed period (Grabowski, Kowalski, Adamowicz, 1998). Providing the debtor with funds or goods allows for the separation of two types of loans: commodity (trade, trade, indirect) and cash (bank) loans.

A commodity loan is the most frequently used loan in economic transactions between companies and the final recipient. It consists in providing goods that are subject to market exchange and is characterized by a low degree of formalization of the procedure, convenience and a simple form of security (ownership of the goods until payment).

A cash loan is the bank's obligation to return a specific amount of cash to the borrower for a period specified in the loan agreement. The borrower acquires the option of using the loan on the terms and conditions specified in the contract, provided that the amount of the loan used is returned together with interest within the contractual repayment date, along with the payment of any additional costs related to the loan granted (commissions and fees, administrative costs).

It should be noted that the condition for granting a loan by the bank is the applicant's creditworthiness (Art. 70 of the Act of August 29, 1997, Banking Law, Journal of Laws of 2019, item 2357, as amended), i.e. to repay the loan taken together with interest on the dates specified in the contract.

There are many criteria for the division of bank loans in the literature, however, this study uses the nomenclature used by cooperative banks in their trade offers (Figure 2).

Loans for agriculture can be divided into two basic groups, i.e. loans granted to individual farmers and preferential loans, i.e. with ARMA subsidies to interest on these loans (Juszczak, 2019). The first group of loans concerns commercial loans offered by all banks, the terms of which may be negotiated between the parties. The second group - preferential loans, is governed by legal and economic regulations related to public funding, most often resulting from the mechanisms of the Common Agricultural Policy of the European Union (https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl#howitspaidfor, accessed on 17/09/2020).

giej stronie (dłużnikowi) określonej wartości w pieniądzu lub towarze na warunkach zwrotu równowartości w ustalonym terminie (Grabowski, Kowalski, Adamowicz, 1998). Udostępnienie dłużnikowi środków finansowych lub towarów pozwala na wyodrębnienie dwóch rodzajów kredytów: towarowych (kupieckie, handlowe, pośrednie) i pieniężnych (bankowych).

Kredyt towarowy jest najczęściej wykorzystywanym kredytem w obrocie gospodarczym między firmami a odbiorcą finalnym. Polega on na postawieniu do dyspozycji towarów będących przedmiotem wymiany rynkowej i charakteryzuje się niskim stopniem formalizacji procedury, wygodą oraz prostą formą zabezpieczenia (własność towaru do momentu zapłaty).

Kredyt pieniężny stanowi zobowiązanie banku do oddania kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kredytowej określonej kwoty środków pieniężnych. Kredytobiorca nabywa możliwość korzystania z kredytu na warunkach określonych w umowie pod warunkiem zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w umownym terminie spłaty wraz z zapłatą ewentualnych dodatkowych kosztów związanych z przyznaniem kredytu (prowizje i opłaty, koszty administracyjne).

Należy nadmienić, iż warunkiem udzielenia przez bank kredytu jest posiadanie przez wnioskodawcę zdolności kredytowej (Art. 70 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 2019 r. poz. 2357 z późn. zm.), czyli zdolności do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie.

W literaturze można spotkać wiele kryteriów podziału kredytów bankowych, jednakże w niniejszym opracowaniu posłużono się nazewnictwem i nomenklaturą stosowaną przez banki spółdzielcze w ich ofertach handlowych (rysunek 2).

Kredyty dla rolnictwa można podzielić na dwie zasadnicze grupy, tj. kredyty udzielane rolnikom indywidualnym oraz kredyty preferencyjne, tzn. z dopłatami ARiMR do oprocentowania tych kredytów (Juszczak, 2019). Pierwsza grupa kredytów dotyczy kredytów komercyjnych, oferowanych przez wszystkie banki, których warunki mogą być przedmiotem negocjacji między stronami. Druga grupa – kredyty preferencyjne, obwarowana jest regulacjami prawno-ekonomicznymi związanymi z dofinansowaniem ze środków publicznych, najczęściej wynikających z mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej (<https://>

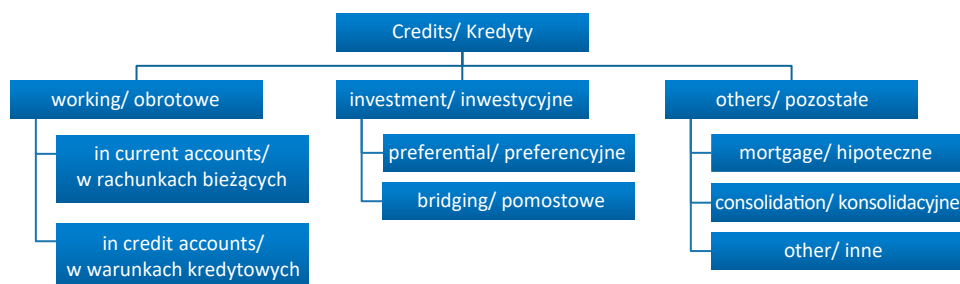

Figure 2. Functional breakdown of bank loans (2020)

Rysunek 2. Podział funkcjonalny kredytów bankowych (2020)

Source: Own study based on data from Bank Spółdzielczy in Bielsk Podlaski, www.bsbielsk.pl, (28/08/2020).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Spółdzielczego w Bielsku Podlaskim, www.bsbielsk.pl, (28.08.2020).

Working capital loans – are usually granted to finance the current activity of the farm, mainly to cover some administrative costs, purchase of small equipment, fuel (Iwanicz-Drozdowska et al., 2013). They allow you to ensure financial liquidity and allow you to settle current liabilities in the absence of frozen cash, e.g. in receivables from debtors or sown crops or purchased fuel. They are usually granted for a period of up to one year, which allows them to be classified as short-term loans, but they are also available in longer versions, e.g. up to 2 or 3 years. This type of financing relates mainly to the purchase of seed material, covering the costs of renovation and repair of agricultural equipment or the purchase of fertilizers and plant protection products. Revolving loans can be made available in the current account or in the credit account. An overdraft facility allows you to use the funds made available up to the amount of the limit granted, and each transfer of funds to the account renews the limit amount and enables further use of it. The working capital loan in the credit account is activated on the basis of separate instructions of the borrower and the used part is not subject to renewal. Revolving loan disbursements usually have no schedules (tranches) and are made within the available limit. In terms of repayments, the bank usually requires the repayment of the entire amount of principal by the maturity date of the loan, however, banks have different contractual conditions in this respect.

Investment loans – are intended for financing implemented projects, the aim of which should be to restore, modernize or increase the value of fixed assets or to purchase intangible assets (Iwanicz-Drozdowska et al., 2013). Usually it is the co-financing of projects used for agricultural production and consisting in the purchase of: machinery, equipment, means of transport or other tangible means, renovation of buildings or financing of working capital strictly related to the launch of an investment project. In the process of analyzing creditworthiness before granting an investment loan, the bank, in addition to assessing the applicant's creditworthiness, also conducts an economic and financial analysis of the planned investment project. Due to the higher amounts of investment loans and their long-term nature (up to 30 years), the bank requires proof of the applicant's own contribution before granting a loan. This reduces the level of credit risk borne by the bank and is aimed at increasing the borrower's willingness to engage in the planned undertaking. The amount of the loan may be transferred to the borrower immediately in full or paid in parts - so-called tranches, as the investment works progress and advancement, and take the form of a credit line. The release of subsequent tranches is usually conditional on the fulfillment of contractual obligations. Investment loans are generally granted for longer periods depending on the date of reaching the production capacity of the project. A popular solution is also the use of a grace period for repayment of capital installments (usually up to 2 years).

ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl#how-witispaidfor, dostęp: 17.09.2020).

Kredyty obrotowe – są zwykle udzielane z przeznaczeniem na finansowanie bieżącej działalności gospodarstwa, głównie na pokrycie części kosztów administracyjnych, zakupu drobnego wyposażenia, paliwa (Iwanicz-Drozdowska i in., 2013). Pozwalają zapewnić płynność finansową oraz umożliwiają regulowanie bieżących zobowiązań przy braku gotówki, która jest zamrożona, np. w należnościach od dłużników lub dokonanych zasiewach czy zakupionym paliwie. Zwykle są udzielane na okres do jednego roku, co pozwala je zaklasyfikować do kredytów krótkoterminowych, ale i występują także w wersjach dłuższych, np. do 2 lub 3 lat. Tego rodzaju finansowanie dotyczy głównie zakupu materiału siewnego, pokrycia kosztów remontów i napraw sprzętu rolniczego lub zakupu nawozów i środków ochrony roślin. Kredyty obrotowe mogą być udostępnione w rachunku bieżącym lub w rachunku kredytowym. Kredyt w rachunku bieżącym umożliwia korzystanie z udostępnionych środków do wysokości przyznanego limitu, a każdy wpływ środków na rachunek odnawia kwotę limitu i umożliwia dalsze z niego korzystanie. Kredyt obrotowy w rachunku kredytowym uruchamiany jest na podstawie odrębnych dyspozycji kredytobiorcy a wykorzystana część nie podlega odnowieniu. Wpłaty kredytów obrotowych zwykle nie mają harmonogramów (transz) i są realizowane w ramach dostępnego limitu. W zakresie spłat zwykle bank wymaga spłaty całej kwoty kapitału do daty zapadalności kredytu, jednakże banki różnie kształtują warunki umowne w tym zakresie.

Kredyty inwestycyjne – są przeznaczone na finansowanie realizowanych przedsięwzięć, których celem powinno być odtworzenie, modernizacja lub powiększanie wartości majątku trwałego lub zakupu wartości niematerialnych i prawnych (Iwanicz-Drozdowska i in., 2013). Zwykle jest to współfinansowanie przedsięwzięć służących do produkcji rolnej i polegających na zakupie: maszyn, urządzeń, środków transportu lub innych rzeczowych środków, remoncie budynków lub na sfinansowanie środków obrotowych ściśle związanych z uruchomieniem przedsięwzięcia inwestycyjnego. W procesie analizy zdolności kredytowej przed udzieleniem kredytu inwestycyjnego bank, oprócz oceny zdolności kredytowej wnioskodawcy, przeprowadza także analizę ekonomiczno-finansową planowanego przedsięwzięcia inwestycyjnego. Z uwagi na wyższe kwoty kredytów inwestycyjnych oraz ich długotrwały charakter (nawet do 30 lat), bank przed udzieleniem kredytu wymaga udokumentowania udziału własnego wnioskodawcy. Wpływa to na redukcję poziomu ryzyka kredytowego ponoszonego przez bank oraz ma na celu zwiększenie skłonności kredytobiorcy do zaangażowania się w planowane przedsięwzięcie. Kwota udzielonego kredytu może zostać przekazana kredytobiorcy od razu w całości lub wypłacana w częściach – tak zwanych transzach, w miarę postępu i zaawansowania prac inwestycyjnych a także mieć formę linii kredytowej. Uruchamianie kolejnych transz jest zwykle uwarunkowane spełnieniem zobowiązań umownych. Kredyty inwestycyjne udzielane

Preferential loans – are bank loans, usually investment loans, granted on more favorable terms than market conditions (Rosa, 2011), addressed to specific groups of borrowers. Preferential conditions most often relate to a higher loan amount, which will enable the achievement of the assumed goals, a lower interest rate, a longer loan period, no or lower loan collateral, no or lower own contribution, the possibility of using a grace period in repayment. The differences between the market price of the loan and the preferential conditions are covered by the state, which in this way stimulates the entities to behave in the desired manner (preferential loans may also be partially co-financed from special EU funds). The main feature of soft loans is lower interest rates compared to commercial loans.

Preferential loans are granted to farmers under 8 lines (<https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/kredyty-preferencyjne.html>, accessed: 14/09/2020): **RR** - loans for investments in agriculture and inland fishing, **Z** - loans for the purchase of agricultural land, **PR** - loans for investments in the processing of agricultural products, fish, crustaceans and molluscs, and for the purchase of shares or stocks, **investment K01, working capital K02** - loans for the resumption of production on farms and special departments of agricultural production, in which there was damage caused by: drought, hail, torrential rain, negative effects of winter, spring frost, flood, hurricane, lightning, landslide or avalanche, **investment DK01 and revolving DK02** - loans for large enterprises to resume agricultural production and restore fixed assets, **KO** - interest-free working capital loans for agricultural producers, **KR** - loans to finance the repayment of debt arising from agricultural activity, **MRcsk** - loans with partial capital repayment for the purchase of agricultural land by young farmers.

In Poland, the organization of aid from national funds is handled by the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture (ARiMR), which is a state legal person (i.e. the executive agency¹). The Agency acts as an accredited payment institution, implements instruments co-financed from the EU budget as part of the implementation of the EU Common Agricultural Policy (https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl, access: August 17, 2020) and provides assistance from domestic funds. It cooperates with the Ministry of Agriculture and Rural Development and is supervised by the Ministry of Finance in the field of managing public funds (Art. 3 of the Act of May 9, 2008 on the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture, Journal of Laws of 2019, item 1505). ARMA acts as an intermediary in aid financed from the funds²: EAGF

¹ The Agency was established under the Act of May 9, 2008 on the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture (Journal of Laws of 2019, item 1505).

² Regulation of the European Parliament and of the Council laying down rules for support under strategic plans drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP strategic plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulation (EU) No

są na ogół na dłuższe okresy uzależnione od terminu osiągnięcia zdolności produkcyjnej przedsięwzięcia. Popularnym rozwiązaniem jest także stosowanie okresu karencji w spłacie rat kapitałowych (zwykle do 2 lat).

Kredyty preferencyjne – to kredyty bankowe, zwykle inwestycyjne, udzielane na korzystniejszych warunkach niż warunki rynkowe (Rosa, 2011), adresowane do określonych grup kredytobiorców. Preferencyjne warunki najczęściej dotyczą wyższej kwoty kredytu, która umożliwi realizację założonych celów, niższej wysokości oprocentowania, dłuższego okresu kredytowania, braku lub niższego zabezpieczenia kredytu, braku lub niższego wkładu własnego, możliwości skorzystania z karencji w spłacie. Różnice między ceną rynkową kredytu a preferencyjnymi warunkami pokrywa państwo, które w ten sposób pobudza podmioty do pożądanego zachowań (kredyty preferencyjne mogą być też częściowo dofinansowane ze specjalnych funduszy UE). Główną cechą kredytów preferencyjnych jest niższe oprocentowanie w porównaniu do kredytów komercyjnych.

Kredyty preferencyjne są udzielane rolnikom w ramach 8 linii (<https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/kredyty-preferencyjne.html>, dostęp: 14.09.2020): **RR** - kredyty na inwestycje w rolnictwie i rybactwie śródlądowym, **Z** - kredyty na zakup użytków rolnych, **PR** - kredyty na inwestycje w przetwórstwie produktów rolnych, ryb, skorupiaków i mięczaków oraz na zakup akcji lub udziałów, **inwestycyjna K01, obrotowa K02** - kredyty na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez: suszę, grad, deszcz nawalny, ujemne skutki przezimowania, przymrozki wiosenne, powódź, huragan, piorun, obsunięcie się ziemi lub lawinę, **inwestycyjna DK01 i obrotowa DK02** - kredyty dla dużych przedsiębiorstw na wznowienie produkcji rolnej oraz odtworzenie środków trwałych, **KO** - kredyty obrotowe nieoprocentowane dla producentów rolnych, **KR** - kredyty na sfinansowanie spłaty zadłużenia powstałego w związku z prowadzeniem działalności rolniczej, **MRcsk** - kredyty z częściową spłatą kapitału na zakup użytków rolnych przez młodych rolników.

W Polsce organizacją pomocy ze środków krajowych zajmuje się Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), która jest państwową osobą prawną (tj. agencja wykonawcza¹). Agencja pełni rolę akredytowanej instytucji płatniczej, wdraża instrumenty współfinansowane z budżetu UE w ramach realizacji Wspólnej Polityki Rolnej UE (https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl, dostęp: 17.08.2020) oraz udziela pomocy ze środków krajowych. Współpracuje z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz podlega nadzorowi Ministerstwa Finansów w zakresie gospodarowania środkami publicznymi (Art. 3 Ustawy z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Dz. U. z 2019 poz. 1505). ARiMR

¹ Agencję powołano na mocy Ustawy z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz. U. z 2019 poz. 1505).

(direct payments, common organization of the fruit and vegetable markets), EAFRD (financing activities for the development and increase of competitiveness of Polish agriculture, food processing and rural areas), EMFF (support for projects for the creation of sustainable and competitive fisheries and aquaculture, social territorial development fishing areas). Price preferences for loans granted by banks in cooperation with the Agency consist in the use of variable interest rates and limiting the loan interest rate³. Banks cooperating with the Agency have set a different margin level, hence the interest rate varies depending on the bank (Table 2). The amount of commissions and fees charged by banks varies and during the loan period cannot exceed 2% in total.

pośredniczy w pomocy finansowanej z funduszy²: EFRG (płatności bezpośrednie, wspólna organizacja rynków owoców i warzyw), EFRROW (finansowanie działalności na rzecz rozwoju i wzrostu konkurencyjności polskiego rolnictwa, przetwórstwa żywności i obszarów wiejskich), EFMR (wsparcie przedsięwzięć na rzecz tworzenia zrównoważonego i konkurencyjnego rybołówstwa i akwakultury, społecznego rozwoju terytorialnego obszarów rybackich). Preferencje cenowe kredytów udzielanych przez banki we współpracy z Agencją polegają na zastosowaniu zmiennych stóp procentowych oraz ograniczeniu wysokości oprocentowania kredytu³. Banki współpracujące z Agencją ustaliły różną wysokość marży, stąd też wysokość oprocentowania jest różna w zależności od banku (tabela 2). Wysokość prowizji i opłat pobieranych przez banki jest zróżnicowana i w okresie kredytowania nie może przekroczyć łącznie 2%.

Table 2. Interest rate on investment loans in the field of preferential loans granted by domestic banks in 2020 (period from 01/07 to 30/09/2020)

Tabela 2. Oprocentowanie kredytów inwestycyjnych w zakresie kredytów preferencyjnych udzielanych przez banki krajowe w 2020 r. (okres od 01.07 – 30.09.2020 r.)

No./ Lp.	Bank	Bank margin/ Marża Banku	Interest / Oprocentowanie	Interest paid to the bank by the borrower/ Oprocentowanie płacone bankowi przez kredytobiorcę
				Credit lines: RR, Z, PR/ Linie kredytowe: RR, Z, PR
1	Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	2,50	2,7800	2,7800
2	Krakowski Bank Spółdzielczy	2,50	2,7800	2,7800
3	SGB-Bank S.A.	2,50	2,7800	2,7800
4	BNP Paribas Bank Polska S.A.	2,48	2,7600	2,7600
5	Pekao S.A.	2,25	2,5300	2,5300
6	Santander Bank Polska S.A.	1,95	2,2300	2,2300

Source: <https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/kredyty-preferencyjne.html>, access: 18.08.2019.

Źródło: <https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/kredyty-preferencyjne.html>, dostęp: 18.08.2019.

In the field of applying subsidies to loans since 2015, the Agency has been cooperating (<https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/najczesciej-zadawane-pytania/i-kredyty-preferencyjne.html>, accessed: 18/08/2019) with affiliating banks: Bank Polskiej Spółdzielczości SA, SGB-Bank SA and cooperative banks associated in these structures, as well as with Krakowski Bank Spółdzielczy, Bank BNP Paribas S.A., Santander Bank Polska S.A., Bank Pekao S.A.

Agency assistance⁴ in the repayment of preferential loans, ARMA repays part of the interest due to the bank (loan interest subsidies) or capital - instead of interest, the Agency repays part of the capital. Granting a loan on preferential terms is usually associated with the need to meet additional formal requirements that do not occur when applying for a loan on market terms. It should

W zakresie stosowania dopłat do kredytów od 2015 roku, Agencja współpracuje (<https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/najczesciej-zadawane-pytania/i-kredyty-preferencyjne.html>, dostęp: 18.08.2019) z bankami zrzeszającymi: Bank Polskiej Spółdzielczości S.A., SGB-Bank S.A. oraz zrzeszonymi w tych strukturach bankami spółdzielczymi, a także z Krakowskim Bankiem Spółdzielczym, Bankiem BNP Paribas S.A., Santander Bank Polska S.A., Bankiem Pekao S.A.

Pomoc Agencji⁴ w spłacie kredytów preferencyjnych polega na spłacaniu przez ARiMR części oprocentowania należnego bankowi (dopłaty do opro-

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia na podstawie planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013.

³ ARiMR, Kredyty preferencyjne z pomocą ARiMR na realizację inwestycji w rolnictwie, rybactwie śródlądowym i przetwórstwie produktów rolnych, ryb, skorupiaków i mięczaków - broszura informacyjna, s. 5.

⁴ ARiMR, Kredyty preferencyjne z pomocą ARiMR... op. cit., - broszura informacyjna, s. 2.

1305/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council.

³ ARMA, Preferential loans with the aid of ARMA for the implementation of investments in agriculture, inland fishing and processing of agricultural products, fish, crustaceans and molluscs - information brochure, p. 5.

⁴ ARMA, Preferential loans with the help of ARMA ... op. cit., - information brochure, p. 2.

be added that with regard to preferential loans, price preferences are subject to certain formal conditions of the borrower, monitored by the bank during the loan period. In addition, in the period of low interest rates (<https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/dzienne/stopy.html>, access: 16/08/2020) and formal requirements, some farmers resign from taking preferential or commercial loans intended for farmers and decides to use consumer loans (including consumer loans) (Article 3 (1) of the Act of 12 May 2011 on consumer credit, Journal of Laws of 2019, item 1083), not requiring documentation use of the loan, as well as subsequent reporting on the implementation of the project or disbursement of funds (Art. 69 (1) of the Act of August 29, 1997 Banking Law, Journal of Laws of 2019, item 2357, as amended).

The granting of preferential loans by banks is subject to a system of limits. ARMA determines the amounts of funds allocated to individual credit lines, while banks, based on the current lending activity and the planned total of loans (determined, among others, on the basis of applications submitted by farmers), submit their requirements. In order to maximize the effectiveness of the use of funds, a system of subsidy limits was introduced. Moreover, in the event of failure by banks to use the required funds, they are obliged to pay penalties. Due to budgetary procedures and the need to conclude relevant agreements by ARMA with banks, the availability of preferential working capital loans may be limited in the first quarter of a given year. On the other hand, in the last quarter, the limits on investment loans may be exhausted. Therefore, the loan offer in the field of preferential loans does not always mean their immediate availability.

Bridging loans – is a type of investment loans intended for entities which, in connection with the implementation of investment projects, apply for subsidies from European Union funds (https://www.bankbps.pl/rolnicy_old/kredyty/kredyty-inwestycyjne/kredyt-pomostowy, accessed: 11 May 2020). They allow you to receive a non-returnable subsidy to complete the investment. They are more flexible in assessing the investment project.

Mortgages – are usually long-term loans secured with a mortgage established for the lending bank on the right of perpetual usufruct or the property ownership right (Iwanicz-Drozdowska et al., 2013). In Poland, a mortgage is a collection of various types of loans based on an entry in the land and mortgage register in section IV.

Consolidation loans – serve to combine two or more previously taken loans into one liability to the bank. Such a procedure allows for the unification or reduction of the interest rate, changes to other loan conditions (e.g. extension of repayment), consolidation to one principal installment, instead of several or partial release of some collateral. Usually, the main purpose of consolidating loans is to reduce the cost of their unit servicing.

The category of **other loans** includes other forms of lending - seasonal loans, occasional loans or credit

centowania kredytu) lub kapitału – zamiast odsetek, Agencja spłaca część kapitału. Przyznanie kredytu na preferencyjnych warunkach związane jest zazwyczaj koniecznością spełnienia dodatkowych wymogów formalnych, nie występujących przy ubieganiu się o kredyt na warunkach rynkowych. Należy dodać, iż w zakresie kredytów preferencyjnych preferencje cenowe są obwarowane pewnymi warunkami formalnymi kredytobiorcy, monitorowanymi przez bank w okresie kredytowania. Ponadto, w okresie niskich stóp procentowych (<https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/dzienne/stopy.htm>, dostęp: 16.08.2020) oraz wymogów formalnych część rolników rezygnuje z zaciągnięcia kredytów preferencyjnych czy komercyjnych przeznaczonych dla rolników i decyduje się na korzystanie z kredytów konsumpcyjnych (w tym konsumenckich) (Art. 3 ust. 1 Ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, Dz. U. z 2019 r. poz. 1083), nie wymagających udokumentowania wykorzystania kredytu, jak i późniejszej sprawozdawczości z realizacji przedsięwzięcia czy wydatkowania środków (Art. 69 ust. 1 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 2019 r. poz. 2357 z późn. zm.).

Udzielanie kredytów preferencyjnych przez banki podlega systemowi limitów. ARiMR ustala kwoty środków przeznaczone na poszczególne linie kredytowe, natomiast banki, na podstawie dotychczasowej akcji kredytowej oraz planowanej sumie kredytów (określonej między innymi na podstawie składanych przez rolników wniosków), składają zapotrzebowania. Celem maksymalizacji efektywności wykorzystania środków wprowadzono system limitów dopłat. Ponadto, w przypadku niewykorzystania przez banki zapotrzebowanych środków są one zobowiązane do ponoszenia kar pieniężnych. Ze względu na procedury budżetowe i konieczność zawarcia stosownych umów przez ARiMR z bankami, dostępność kredytów obrotowych preferencyjnych może być ograniczona w I kwartale danego roku. Z kolei w ostatnim kwartale może nastąpić wyczerpanie limitów w zakresie kredytów inwestycyjnych. Zatem oferta kredytowa w zakresie kredytów preferencyjnych nie zawsze oznacza ich natychmiastową dostępność.

Kredyty pomostowe – to rodzaj kredytów inwestycyjnych przeznaczonych dla podmiotów, które w związku z realizacją projektów inwestycyjnych ubiegają się o dotacje z funduszy Unii Europejskiej (https://www.bankbps.pl/rolnicy_old/kredyty/kredyty-inwestycyjne/kredyt-pomostowy, dostęp: 11.05.2020). Umożliwiają otrzymanie bezzwrotnej dotacji do zrealizowania inwestycji. Są bardziej elastyczne w ocenie projektu inwestycyjnego.

Kredyty hipoteczne – to zwykle kredyty długoterminowe zabezpieczone hipoteką ustanowioną na rzecz banku kredytującego na prawie użytkowania wieczystego lub prawie własności nieruchomości (Iwanicz-Drozdowska i in., 2013). W Polsce kredyt hipoteczny to zbiór różnego rodzaju kredytów opartych o wpis w księdze wieczystej w dziale IV.

Kredyty konsolidacyjne – służą połączeniu dwóch lub więcej, uprzednio zaciągniętych kredytów, w jedno zobowiązanie wobec banku. Taki zabieg

cards. These types of forms are also increasingly offered to farmers.

In 2015-2019, an increase in the level of lending to individual farmers was recorded in Poland (Table 3). Until the end of 2019, there was a noticeable upward trend in the level of farm debt due to loans, while in 2018 there was a decrease in the current dynamics.

umożliwia ujednoczenie lub obniżenie oprocentowania, zmiany innych warunków kredytu (np. wydłużenie okresu spłaty), konsolidację do jednej raty kapitałowej, zamiast kilku lub częściowe zwolnienie niektórych zabezpieczeń. Zwykle głównym celem konsolidacji kredytów jest zmniejszenie kosztów ich obsługi jednostkowej.

W kategorii **innych kredytów** ujęto pozostałe formy kredytowania – kredyty sezonowe, okazjonalne czy karty kredytowe. Tego typu formy coraz częściej są także oferowane rolnikom.

W latach 2015-2019 w Polsce odnotowano wzrost poziomu kredytowania rolników indywidualnych (tabela 3). Do końca 2019 zauważalna była tendencja rosnąca poziomu zadłużenia gospodarstw rolnych z tytułu kredytów, natomiast w 2018 roku odnotowano obniżenie dotychczasowej dynamiki.

Table 3. Receivables from individual farmers in 2015-2019 (in million PLN) in the Polish banking sector
Tabela 3. Należności od rolników indywidualnych w latach 2015-2019 (w mln. zł) w polskim sektorze bankowym

No./Lp.	Sector/ Sektor	2015	2016	2017	2018	2019
A	Non-financial sector (receivables) incl/ Sektor niefinansowy (należności), w tym:	872 395,19	924 262,65	956 811,03	1 013 922,01	1 064 733,29
1.	Enterprises/ Przedsiębiorstwa	277 055,72	297 074,91	318 911,92	340 655,37	352 690,46
2.	Households, incl/ Gospodarstwa domowe, w tym:	589 423,10	620 865,47	631 101,71	666 770,70	705 577,14
2.1	Individual farmers (receivables)/ Rolnicy indywidualni (należności):	31 661,81	32 599,74	33 788,29	31 494,04	32 053,44
2.1.1	- no loss of value/ bez utraty wartości	30 646,26	31 437,35	32 258,96	29 810,05	29 980,92
2.1.2	- with stated impairment/ ze stwierdzoną utratą wartości	1 015,55	1 162,39	1 529,33	1 683,99	2 072,52
B	The quality of farmers' claims (2.1.2/2.1)/ Jakość należności rolników (2.1.2/2.1)	3,21%	3,57%	4,53%	5,35%	6,47%
C	Dynamics pos. 2.1 yy/ Dynamika poz. 2.1 rdr	108,6%	103,0%	103,6%	93,2%	101,8%

Source: Own study based on data from the banking sector - Polish Financial Supervision Authority (KNF), <https://www.knf.gov.pl/publikacje> i studies, accessed: 10/04/2020.

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych sektora bankowego - Komisji Nadzoru Finansowego (KNF), <https://www.knf.gov.pl/publikacje> i studies, dostęp: 10/04/2020.

The quality of farmers' credit has deteriorated. At the end of 2015, the quality ratio of loans to individual farmers (the share of impaired loans in relation to the total number of loans granted) was slightly over 3%, and in the next 4 years (at the end of 2019) it increased to over 6% (dynamics 201%). The data collected by the Polish Financial Supervision Authority confirm the tendency of a slight change in the type of financing of farmers from agricultural loans in favor of consumer loans. Also, the reduction in creditworthiness (which is confirmed by the growing quality indicators of receivables from farmers) may indicate that farms without adequate creditworthiness to take out an agricultural or preferential loan decide to take consumer loans. With decreasing differences in the prices of commercial and preferential loans, farmers may choose commercial loans. Preferential loan conditions mean the necessity to meet many formal requirements, such as, for example,

Jakość kredytów rolników uległa pogorszeniu. Na koniec 2015 roku wskaźnik jakości kredytów rolników indywidualnych (udział kredytów ze stwierdzoną utratą wartości w relacji do ogółu udzielonych kredytów) wynosił nieznacznie ponad 3% i okresie następnym 4 lat (na koniec 2019 roku) wzrósł do ponad 6% (dynamika 201%). Dane zgromadzone przez KNF potwierdzają tendencję nieznacznej zmiany rodzaju finansowania rolników z kredytów rolniczych na rzecz kredytów konsumpcyjnych. Także obniżenie zdolności kredytowych (co potwierdzają rosnące wskaźniki jakości należności od rolników) może wskazywać, iż gospodarstwa nieposiadające odpowiedniej zdolności kredytowej do zaciągnięcia kredytu rolniczego czy preferencyjnego decydują się na kredyty konsumpcyjne. Przy malejących różnicach w cenach kredytów komercyjnych i preferencyjnych rolnicy mogą decydować się na wybór kredytów komercyjnych. Warunki preferencyjne kredytu oznaczają konieczność spełnienia wielu wymogów formalnych takich jak np. do-

the farmer providing relevant documentation, business plans, monitoring of the use of funds and the implementation of the project, which can be burdensome for small farms.

starczenie przez rolnika odpowiedniej dokumentacji, biznes planów, monitoring wykorzystania środków i realizacji przedsięwzięcia, co może być uciążliwe dla małych gospodarstw.

Table 4. Receivables from farmers in 2015-2019 (in million PLN) in commercial banks and cooperative banks
Tabela 4. Należności od rolników w latach 2015-2019 (w mln. zł) w bankach komercyjnych i bankach spółdzielczych

No.	Description	2015	2016	2017	2018	2019
A	Commercial banks/ Banki komercyjne					
1.	Receivables (loans and interest) of the non-financial sector/ Należności (kredyty i odsetki) sektora niefinansowego	803 413	849 419	877 457	915 392	957 780
1a.	- including from farmers/ w tym od rolników	13 769	14 455	15 021	12 481	12 437
1a/1	Share of debts from farmers/ Udział należności od rolników	1,71%	1,70%	1,71%	1,36%	1,30%
B	Cooperative banks/ Banki spółdzielcze					
1.	Receivables (loans and interest) of the non-financial sector/ Należności (kredyty i odsetki) sektora niefinansowego	55 516	56 767	58 497	59 446	61 203
1a.	- including from farmers/ w tym od rolników	16 873	16 978	17 231	17 310	17 645
1a/1	Share of debts from farmers/ Udział należności od rolników	30,39%	29,91%	29,46%	29,12%	28,54%

Source: Own study based on data from the banking sector - Polish Financial Supervision Authority (KNF), <https://www.knf.gov.pl/publikacje> i studies, accessed: 30/08/2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych sektora bankowego - Komisji Nadzoru

It should be noted that loans granted to farmers constitute a significant part of the credit portfolios of cooperative banks (Table 4). While in the case of commercial banks, receivables from farmers (loans and interest) accounted for 1.71% to 1.30% of the total amount of receivables from the non-financial sector, in the case of cooperative banks, farmers' receivables constitute almost one third of the total amount of receivables from the non-financial sector. On the basis of reporting data submitted by banks to the PFSA, it can be concluded that in the structure of credit portfolios of cooperative banks, as well as in their commercial activities, both agricultural loans and services for the agricultural sector still constitute a significant and significant part of banks' activities.

Credit offers of cooperative banks from Podlaskie Voivodeship in the field of agricultural lending

There are 31 cooperative banks in the Podlaskie voivodeship (https://www.knf.gov.pl/podarzenia/Podkieta_skieta_bankowego/banki_spoldzielcze, accessed: 06/04/2020). Regardless of the area of the voivodeship, a farmer can count on a full range of banking services submitted by cooperative banks - from revolving loans in current accounts to consolidation or mortgage loans (Figure 3).

Investment loans (96% of the banks) and preferential loans (87% of the banks) occupy a common position in the offers of cooperative banks in Podlaskie Voivodeship. Only 12 banks

Należy zauważyć, iż kredyty udzielane rolnikom stanowią istotną część portfeli kredytowych banków spółdzielczych (tabela 4). O ile w przypadku banków komercyjnych należności od rolników (kredyty i odsetki) stanowiły od 1,71% do 1,30% ogólnej kwoty należności od sektora niefinansowego, o tyle w przypadku banków spółdzielczych należności rolników stanowią blisko jedną trzecią ogólnej kwoty należności od sektora niefinansowego. Na podstawie danych sprawozdawczych przekazywanych przez banki do KNF można stwierdzić, iż w strukturze portfeli kredytowych banków spółdzielczych, jak też i w ich działalności handlowej zarówno kredyty rolnicze jak i obsługa sektora rolniczego nadal stanowi istotną i znaczącą część działalności banków.

Oferty kredytowe banków spółdzielczych województwa podlaskiego w zakresie kredytowania rolnictwa

W województwie podlaskim funkcjonuje 31 banków spółdzielczych (https://www.knf.gov.pl/podmioty/Podmioty_sektora_bankowego/banki_spoldzielcze, dostęp: 06.04.2020). Niezależnie od obszaru województwa, rolnik może liczyć na pełną ofertę usług bankowych przedstawianych przez banki spółdzielcze - od kredytów odnawialnych w rachunkach bieżących po kredyty konsolidacyjne czy hipoteczne (rysunek 3).

Powszechną pozycję w ofertach banków spółdzielczych województwa podlaskiego zajmują kredyty inwestycyjne (96% banków) i preferencyjne (87% banków). Tylko 12 banków (38%) oferuje kredyty

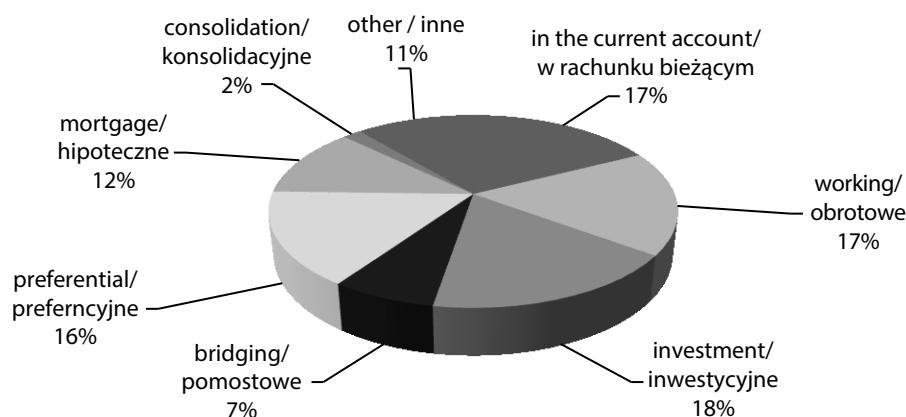

Figure 3. Offer availability of individual agricultural loans at cooperative banks in Podlaskie Voivodeship - April 2020

Rysunek 3. Dostępność ofertowa poszczególnych kredytów rolniczych w bankach spółdzielczych województwa podlaskiego – kwiecień 2020 r.

Source: Own study based on: https://www.knf.gov.pl/podmioty/Podmioty_sektora_bankowego/banki_spoldzielcze, access: 06.04.2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: https://www.knf.gov.pl/podmioty/Podmioty_sektora_bankowego/banki_spoldzielcze, dostęp: 06.04.2020.

(38%) offer bridging loans and only 3 banks offer consolidation loans. The lack of a consolidation loan in the bank's offer does not completely exclude its offering, because many banks offer farmers under their own name loans for repayment of liabilities in other banks (Table 5).

pomostowe i zaledwie 3 banki oferują kredyty konsolidacyjne. Brak w ofercie banku kredytu konsolidacyjnego nie wyklucza całkowicie jego oferowania, ponieważ wiele banków oferuje rolnikom pod nazwą własną kredyty na spłaty zobowiązań w innych bankach (tabela 5).

Table 5. The offer of cooperative banks from the Podlaskie Voivodeship in the field of financing individual farmers in 2019

Tabela 5. Oferta banków spółdzielczych województwa podlaskiego w zakresie finansowania rolników indywidualnych w roku 2019

No./ Lp.	Cooperative banks in the Podlaskie voivodeship/ Banki Spółdzielcze w województwie podlaskim	Credits/ Kredyty							
		in RB/ w RB	working/ obrotowe	investment/ inwestycyjne	bridging/ pomostowe	preferential/ preferencyjne	mortgage/ hipoteczne	consolidation/ konsolidacyjne	other/ inne
1	Augustów	T	T	T	T	T	T	-	T
2	Bargłów Kościelny	T	T	T	T	T	T	T	T
3	Białystok	T	T	T	-	T	T	-	T
4	Bielsk Podlaski	T	T	T	-	T	T	-	-
5	Brańsk	T	T	T	-	T	T	T	T
6	Ciechanowiec	T	T	T	T	T	-	-	T
7	Czyżewo	T	T	T	T	T	T	-	T
8	Hajnówka	T	T	T	T	T	-	-	-
9	Jedwabne	T	T	T	T	T	T	-	T
10	Juchnowiec Górny	T	T	T	-	T	T	-	T
11	Kolno	T	T	T	T	T	T	-	T
12	Korycin	T	T	T	T	T	-	-	-
13	Łapy	T	T	T	T	T	-	-	T
14	Łomża	T	T	T	T	T	T	-	T
15	Mońki	T	T	T	T	T	T	-	T
16	Narew	T	T	T	T	T	-	-	-
17	Rutka Tartak	T	T	T	-	T	T	-	-
18	Sejny	T	T	T	-	-	T	-	-

19	Siemiatycze	T	T	T	-	-	-	-	T
20	Sokoły	T	T	T	-	T	-	-	-
21	Sokółka	T	T	T	-	T	-	-	-
22	Suchowola	-	-	-	-	-	-	-	-
23	Suwałki	T	T	T	-	-	T	-	-
24	Szczuczyn	T	T	T	-	T	T	-	T
25	Szumowo	T	T	T	-	T	-	-	T
26	Wysokie Mazowieckie	T	T	T	-	T	T	T	T
27	Zabłudów	T	T	T	-	T	T	-	-
28	Zambrów	T	T	T	-	T	T	-	T
29	HEXA BANK	T	T	T	-	T	T	-	T
30	Knyszyn	T	T	T	-	T	T	-	T
31	Spółdzielczy Bank Rozwoju	T	T	T	-	T	T	-	-

Legend/ Legenda:

„T” – the item is offered by the bank/ pozycja występuje w ofercie banku,

„-” – the item is not in the bank's offer or there is no information on it/ pozycja nie występuje w ofercie banku lub brak na ten temat informacji.

Source: Own study based on information contained on the websites of banks 2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zawartych na stronach internetowych banków 2020.

Over 64% of the banks offer mortgage loans. The offer of other (remaining) loans is also at a similar level (over 61% of banks). This category includes all types of working capital loans, seasonal loans, loans for the purchase of agricultural production means or special loans (e.g. for the purchase of agricultural tractors and machines). The loan offer for farmers presented by cooperative banks of the Podlaskie Voivodeship is a response to the capital needs in this area. Most banks offer investment loans, including preferential loans with interest subsidies. However, all banks offer working capital loans in current accounts. This confirms that farms seek and expect from their bank both support in the field of short-term financing as well as long-term instruments.

Conclusions

Agriculture in Podlaskie Voivodeship functions in quite difficult climatic and economic conditions. Many changes are necessary before the distance between farms in the voivodeship and those remaining in the country decreases, especially in relation to farms in the European Union. Despite the unfavorable environment, farmers choose production directions most appropriate to the prevailing external conditions and successfully implement their plans. At the same time, in terms of financial needs, farmers can count on a wide credit offer of cooperative banks, which does not differ from those of commercial banks. Cooperative banks, on the other hand, have resources, funds and resources to offer farmers both preferential loans under the Common Agricultural Policy and to supplement this offer with their own loans. Over the centuries, cooperative banks have developed techniques, methods and practices in the field of crediting agriculture, which enable them to meet the needs of farmers throughout the calendar year (e.g. during

Ponad 64% banków oferuje kredyty hipoteczne. Na zbliżonym poziomie (ponad 61% banków) jest także oferta w zakresie innych (pozostałych) kredytów. W tej kategorii znajdują się wszelkiego rodzaju kredyty obrotowe, sezonowe, na zakup środków do produkcji rolnej lub specjalne (np. na zakup ciągników i maszyn rolniczych). Prezentowana przez banki spółdzielcze województwa podlaskiego oferta kredytowa dla rolników stanowi odpowiedź na zapotrzebowanie kapitałowe w tym zakresie. Zdecydowana większość banków oferuje kredyty inwestycyjne, w tym preferencyjne z dopłatami do oprocentowania. Natomiast wszystkie banki oferują kredyty obrotowe w rachunkach bieżących. To potwierdza, iż gospodarstwa rolne poszukują i oczekują od swojego banku zarówno wsparcia w zakresie finansowania krótkoterminowego, jak też instrumentów długoterminowych.

Podsumowanie

Rolnictwo na terenie województwa podlaskiego funkcjonuje w dość trudnych warunkach klimatycznych, jak i gospodarczych. Wiele przemian jest koniecznych, zanim zmniejszy się dystans między gospodarstwami rolnymi województwa, a pozostałymi w kraju, a tym bardziej względem gospodarstw Unii Europejskiej. Mimo niesprzyjającego otoczenia rolnicy wybierają kierunki produkcji najbardziej odpowiednio do panujących warunków zewnętrznych i z powodzeniem realizują zamierzenia. Jednocześnie w zakresie potrzeb finansowych rolnicy mogą liczyć na bogatą ofertę kredytową banków spółdzielczych, która nie odbiega od ofert banków komercyjnych. Z kolei banki spółdzielcze posiadają środki, fundusze i zasoby umożliwiające oferowanie rolnikom zarówno kredytów preferencyjnych, w ramach Wspólnej Polityki Rolnej jak i uzupełnianie tej oferty własnymi kredytami. Banki spółdzielcze przez stulecia wypracowały techniki, metody i praktyki w zakresie kredytowania rolnictwa, co umożliwi im zaspokajanie potrzeb rolników w okresie całego roku kalendarzowego (np.

periods of unavailability of preferential loans) and to the full extent of the financial needs of most farms. They have, in a way, specialized in this area and now offer farmers a full range of commercial loans, and for many years they have actively participated in the redistribution of funds under the implementation of the EU Common Agricultural Policy. An additional advantage of cooperative banks is the connection with the local environment and with farms. Many of them are long-term (generational) customers of these banks, and often also active shareholders, which may influence the scope and quality of the loan offer.

w okresach niedostępności kredytów preferencyjnych) oraz w pełnym zakresie potrzeb finansowych większości gospodarstw rolnych. Niejako wyspecjalizowały się w tym zakresie i obecnie oferują rolnikom pełną gamę kredytów komercyjnych, a także od wielu lat czynnie uczestniczą w redystrybucji środków w ramach realizacji Wspólnej Polityki Rolnej UE. Dodatkowym atutem banków spółdzielczych jest powiązanie z lokalnym środowiskiem i z gospodarstwami rolnymi. Wielu z nich jest wieloletnimi klientami tychże banków (pokoleniowi), a często także aktywnymi udziałowcami, przez co mogą wpływać na zakres i jakość oferty kredytowej.

References/ Literatura:

1. Biesiacki, A., Kuś, J., Madej, A. (2004). *Ocena warunków przyrodniczych do produkcji rolnej woj. podlaskiej*. Puławy: Wyd. IUNG.
2. Grabowski, S., Kowalski, A., Adamowicz, M. (1998). *Ekonomika rolnictwa i polityka rolna*. Warszawa: Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA
3. Iwanicz-Drozdowska, M., Jaworski, W.L., Szelałowska, A., Zawadzka, Z. (2013). *Bankowość. Instytucje, operacje, zarządzanie*. Warszawa: Poltext.
4. Juszczyk, S. (red.) (2019). *Finanse agrobiznesu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
5. Kamińska-Gawryluk, E. (red.) (2019). *Rolnictwo w województwie podlaskim w 2018 roku*. Białystok: Urząd Statystyczny w Białymstoku.
6. Kamińska-Gawryluk, E., Rogalińska, D. (red.) (2019). *Atlas statystyczny województwa podlaskiego*. Białystok: Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS.
7. Kamińska-Gawryluk, E. (red.) (2019). *Województwo podlaskie w 2019 r.* Białystok: Urząd Statystyczny w Białymstoku.
8. Kowalczyk, R. (red.) (2014). *Prognoza oddziaływania na środowisko Regionalnego Programu Operacyjnego województwa podlaskiego 2014- 2020. Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 237/3373/2014 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 27 maja 2014 r.* Opole: Ecoplan.
9. Kulawik, J. (2015). *Kredytowanie rolnictwa, Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy*. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy.
10. Łączyński, A. (red.) (2020). *Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2019 r., Informacje statystyczne*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
11. Łączyński, A., Domaszewicz, B. (2019). *Rolnictwo w 2018 roku*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
12. Łączyński, A. (2019). *Zwierzęta gospodarskie w 2018 roku*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
13. Pałuchowski, A. (2020). *Rocznik Demograficzny GUS, Tablice przeglądowe*. Warszawa.
14. Poczta, W. (red.) (2013). *Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ Wspólnej Polityki Rolnej, Powszechny Spis Rolny 2010*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
15. Rosa, A. (2011). Kredyty preferencyjne jako forma finansowania działalności rolniczej w Polsce. *Zeszyty Naukowe SGGW - Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej SGGW*, 91, 97-106.
16. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia na podstawie planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013.
17. Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. z 2019 r., poz. 1083).
18. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 2019 r., poz. 2357 z późn. zm.).
19. Ustawa z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz. U. z 2019 r., poz. 1505).

Websites/ Strony internetowe:

20. http://www.sadyogrody.pl/z_innej_skrzynki/141/polskie_gospodarstwa_w_wiekszosci_sa_male_i_rozdrobnione,13384.html. Data dostępu: 24.07.2019.
21. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl. Data dostępu: 17.08.2020.
22. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl#howitspaidfor. Data dostępu: 17.09.2020.
23. <https://www.agrofakt.pl/brojlerzy-i-indyki-jakie-koszty-chowu/>. Data dostępu: 11.08.2020.
24. <https://www.arimr.gov.pl/o-arimr/oddzialy-regionalne/podlaski-or10/rolnictwo-w-wojewodztwie-podlaskim.html>. Data dostępu: 01.09.2019.
25. <https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/kredyty-preferencyjne.html>. Data dostępu: 14.09.2020.
26. <https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/najczesciej-zadawane-pytania/i-kredyty-preferencyjne.html>. Data dostępu: 18.08.2020.
27. <https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa/srednia-powierzchnia-gospodarstwa.html>. Data dostępu: 10.05.2020.
28. https://www.bankbps.pl/rolnicy_old/kredyty/kredyty-inwestycyjne/kredyt-pomostowy. Data dostępu: 11.05.2020.
29. https://www.knf.gov.pl/podmioty/Podmioty_sektora_bankowego/banki_spoldzielcze. Data dostępu: 06.04.2020.

-
30. [https://www.knf.gov.pl/publikacje i opracowania](https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania). Data dostępu: 30.08.2020.
 31. <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/dzienne/stopy.htm>. Data dostępu: 16.08.2020.
 32. www.bsbielsk.pl. Data dostępu: 28.08.2020.